

УДК 711.436

Дмитренко А. Ю., Кузьменко Т. Ю.

СТРАТЕГІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПРИМІСЬКИХ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ

*Полтавський Національний технічний університет імені Юрія Кондратюка,
Полтава, Першотравневий, 24, 36011*

A.Yu.Dmitrenko, Kuz'menko T. Yu.

THE STRATEGY OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF SUBURB RURAL SETTLEMENTS

*Poltava National technical University Yuri Kondratjuk,
Poltava, Pershotravnevy, 24, 36011*

Аннотація. Дослідження сучасного досвіду проектування і забудови приміських сільських поселень виявив тенденцію як до трансформації їх функціонально-планувальної організації, так поступове формування на території приміських зон певної функціональної спеціалізації цих поселень. Цей напрям є перспективним та обумовлює необхідність формування моделі функціональної спеціалізації та ефективної методики її визначення.

Ключові слова: функціонально-планувальна організація, приміська зона, приміські сільські поселення, поселення-супутники, рекреаційні поселення, виробничі поселення пріоритетні фактори розвитку, бальна оцінка території, функціональна спеціалізація.

Abstract. The analysis of settlements demonstrated tendencies of transformation its functional planning organization and gradual formation of certain functional specialization of settlements on the territory of suburban zone. Development of this course of researches demands formation the model of functional specialization and effective method of its definition.

Keywords: functional and planning organization, suburban zone, suburb rural settlements, settlements-satellites, recreation settlements, production settlements, foreground factors of development, functional specialization.

Аналіз сучасного стану приміських сільських поселень (ПСП) свідчить, що соціально-економічні, міграційні, демографічні та інші фактори стають провідними причинами поступової трансформації функціонально-планувальної організації цих поселень. Забезпечення сталого розвитку ПСП в умовах ринкової економіки, інтенсивної урбанізації приміських зон (ПЗ) та значного загострення екологічних проблем на їх території також посилюють актуальність пошуку стратегії розвитку приміських сільських поселень.

Огляд досліджень і публікацій. Проблемам просторової організації містобудівних систем різного рівня присвячені роботи Г. І. Лаврика [3], сучасний стан сільського поселенського потенціалу вивчався досить широко вітчизняними дослідниками [1,2,4], диференціацію та пошук стратегії розвитку приміських сільських територій досліджено в роботі [4].

Виклад основного матеріалу. Дослідження сучасного досвіду проектування і забудови ПСП в зонах впливу міст-центрів дає підстави для формування функціональної спеціалізації певних типів: поселення-супутника, рекреаційного та виробничого поселення. Ця тенденція є перспективним напрямком, що забезпечує сталий розвиток як ПСП, так і середовища ПЗ. Тому виявляється доцільним формування моделі функціональної спеціалізації ПСП. Формування моделі обумовлюється наступними задачами:

- виділення ареалів розміщення певних функціональних типів ПСП;
- забезпечення вирішення спільних інтересів міста-центру та сільських територій, що його оточують;
- збереження сільських територій у внутрішній частині ПЗ, як фактору сталого розвитку та покращення екологічного мікроклімату міст-центрів;
- виділення конфліктних зон на території ПЗ та забезпечення мінімізації їх негативного впливу на довкілля.

Для вирішення визначених задач проведено аналіз території та структурних частин ПЗ, як основи формування моделі функціональної спеціалізації приміських сільських поселень. Метою даного дослідження є ПСП в зоні впливу міст-центрів з населенням 250-400 тис. осіб, що обумовлює структурний поділ ПЗ на два пояси. Перший пояс (внутрішній) – 20 км і другий (зовнішній) – 40 км від центру міста. Поясне зонування обґрунтовано, відповідно, – 30 та 60-хвил. транспортною досяжністю зони стійких трудових міграційних переміщень до міста-центру. На прикладі дослідження цих міграцій у містах Полтава і Суми визначено, що вони поступово зменшуються, і на відстані 40 км від міста-центру майже зникають. Поясне зонування прийнято для обґрунтування функціонального призначення різних типів сільських поселень в залежності від відстані до міста-центру та розвитку міграційних процесів вздовж існуючих транспортних коридорів.

Для визначення ареалу розміщення рекреаційних поселень досліджено природно-рекреаційні ресурси на прикладі ПЗ м. Полтави. Приміська зона м. Полтави в умовному радіальному окресленні охоплює територію до 40 км від центру міста, в межах якої розміщуються повністю чи частково 9 адміністративних районів. В результаті цього дослідження запропоновано рекреаційне зонування території ПЗ. Критеріями зонування ПЗ за рекреаційними ресурсами прийнято наступні чинники, виражені в кількісних показниках: лісові масиви і природні водойми; об'єкти природно-заповідного фонду (національні парки, заказники, екологічні природні ядра і коридори); пам'ятки історії, архітектури і археології; об'єкти, пов'язані з життєдіяльністю видатних людей; щільність мережі автодоріг. За наявністю та кількістю цих ресурсів визначено рейтинги адміністративних районів та виділено чотири рекреаційні підзони. Для обґрунтування критеріїв зонування території ПЗ виявлені можливі обмеження та переваги, що можуть бути підґрунтям для розробки моделі функціональної спеціалізації ПСП.

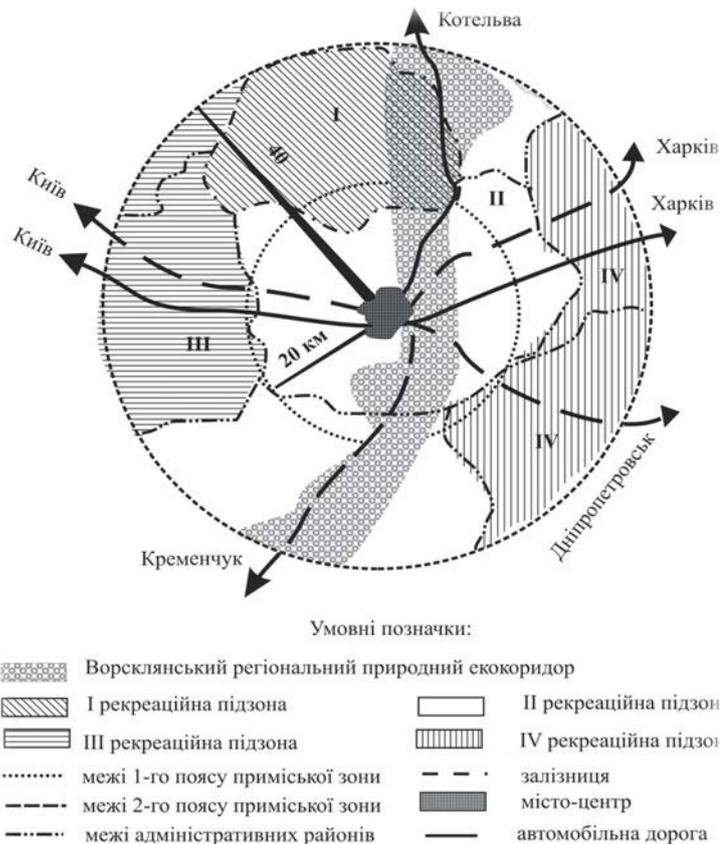

Рис. 1. Схема рекреаційного і поясного зонування ПЗ м. Полтави

Ними можуть бути: сільськогосподарська освоєність території, родючість та якість ґрунтів, продуктивність сільськогосподарських земель, забруднення земель пестицидами тощо. Аналізом земельних ресурсів ПЗ м. Полтави (розраховано станом на 2006 р. за матеріалами [2,5]), визначено найбільшу сільськогосподарську освоєність та родючість ґрунтів, наявність водно-ландшафтних басейнів. Ці особливості території ПЗ враховано при визначенні її рекреаційного зонування (рис.1). ПЗ є складним середовищем, що умовно поділяється на урбанізоване, природне і аграрне. Вони взаємопов'язані між собою функціональними взаємодіями та зв'язками, формуючи цілісну систему. В умовах взаємодії і накладання основних типів середовища формуються суміжні (перехідні) їх типи: урбанізовано-природне, урбанізовано-аграрне, природно-аграрне. Суміжні типи середовища потенційно є конфліктними зонами, або зонами спільних інтересів. Урбанізоване середовище, як найближче до міста-центру, є місцем розміщення поселень-супутників, поселень дачного типу, виробничих поселень. В аграрному

середовищі розміщуються великі сільськогосподарські поселення з розвинутим виробництвом, фермерські поселення. Рекреаційне середовище є ареалом розміщення поселень з об'єктами короткочасного і довготривалого відпочинку різних типів: пансіонати, санаторії, кемпінги, готелі-пансіонати для відпочинку сімей з дітьми, туристичні бази, дачні поселення тощо. Урбанізовано-природне, урбанізовано-аграрне і природно-аграрне середовища формують суміжні зони, відповідно, і поселення в них будуть змішаних типів. В природному середовищі окремо виділено природно-заповідний фонд (ПЗФ), на межі ПЗФ і аграрної зони можуть бути фермерські господарства природоохоронного виробництва та аграрні екологічного типу. В 1-му поясі ПЗ більшу частину території займають не пов'язані з виробництвом поселення-супутники міста-центру з житлом котеджного типу, а також, відповідно із наявними виробничими та рекреаційними ресурсами, - типи поселень виробничого та рекреаційного призначення. За схемами поясного та рекреаційного зонування визначено місце розміщення різних типів ПСП, як прогнозування їх розвитку. Для обґрунтування закономірностей функціонально-планувальної організації сформовано модель функціональної спеціалізації ПСП (рис. 2).

Дослідженням виявлено певний набір пріоритетних факторів, що впливають на розвиток ПСП, а саме: місцеві природні, соціально-економічні та історико-культурні особливості територій обумовлюють обмеження та перспективи для їх розвитку. Їх кількісно можна оцінити, застосовуючи бальну оцінку. Бальну оцінку території для структурно-порівняльного аналізу використано у дослідженнях авторів [1,2]. В нашому дослідженні запропоновано бальну оцінку пріоритетних факторів розвитку території ПСП, виходячи із наявних ресурсів, що кількісно виражені у доступних статистичних показниках [2,5]: природні ресурси, рекреаційні ресурси, людність поселення, кількість працездатного населення, вільні трудові ресурси, кількість працюючих у місті-центрі, відстань до міста-центру, відстань до зупинки громадського транспорту, кількість виробничих об'єктів, земельний запас, вільний земельний фонд для нового житлового будівництва в межах ПСП, житловий фонд сезонного використання, вільний житловий фонд.

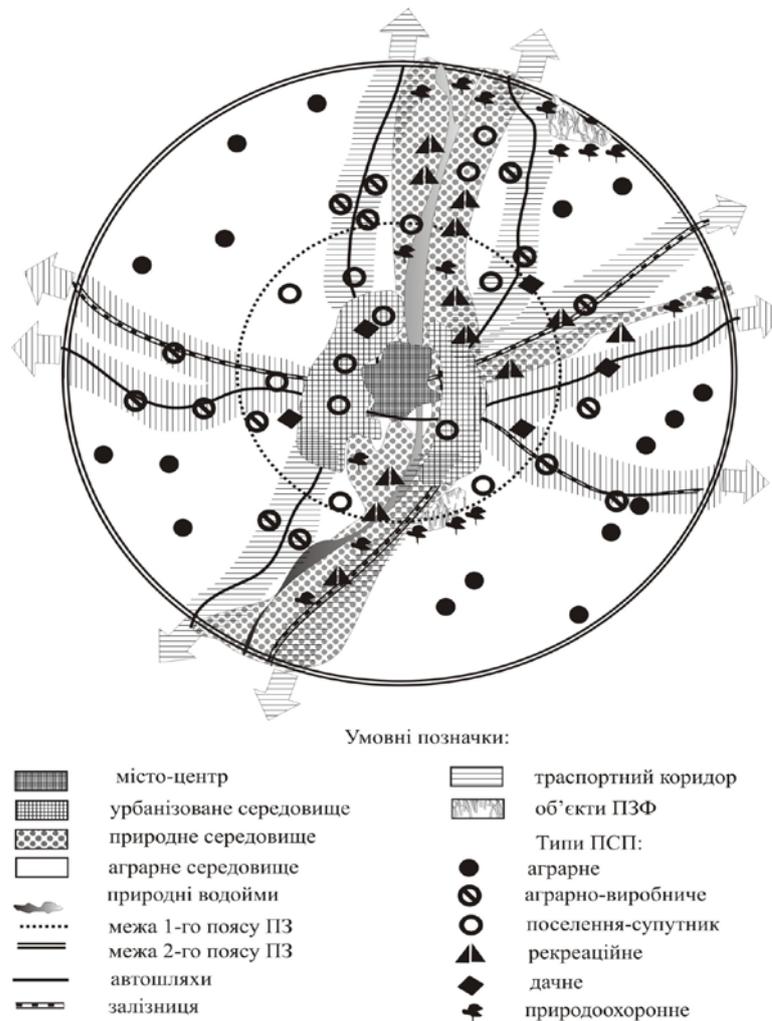

Рис. 2. Модель функціональної спеціалізації ПСП

За сумарними показниками, що переведені в доступну для порівняння форму у балах (0-7) проведено оцінку території певного ПСП та визначено його пріоритетну спеціалізацію. Природні ресурси на території ПСП та їх оцінка в балах проводиться за кількісними показниками, наприклад: річка – 1 бал; річка і ставок (озеро) – 2 бали; річка, ставок (озеро), балка (яр) – 3 бали; річка, ставок, балка(яр), лісовий масив – 4 бали тощо. Таким чином, наявність і кількість природних ресурсів обумовлює оцінку території ПСП за природними факторами; відповідно, - за рекреаційними та іншими факторами.

Так, для рекреаційного поселення важливими є наявність і кількість природних і рекреаційних ресурсів, відсутність шкідливого виробництва, обсяги вільного житла і житла, що використовується сезонно, земельного фонду дачних чи садових кооперативів тощо. Наявність значних обсягів сезонного житлового фонду

на території ПСП дає підстави для перепрофілювання його в рекреаційне поселення, а вільного житлового фонду в малому поселенні зі стійким зменшенням населення – для перепрофілювання його в дачне поселення з організацією відповідної інфраструктури.

Для поселення-супутника визначними факторами є: відстань до міста-центру до 20-ти км, частка працюючого в місті населення, що здійснює щоденні міграційні переміщення (до 30 % від загальної кількості працюючих), для організації нової житлової забудови важливим є наявність вільних земельних ресурсів в межах поселення (більше 10 га).

Для виробничого типу поселення, як і поселення-супутника, пріоритетними є інші фактори. Це перш за все вільні трудові ресурси, наявність земельних ресурсів та виробничих об'єктів, що перестали функціонувати, а також відсутність на території природоохоронних об'єктів.

Методика визначення функціональної спеціалізації передбачає низку послідовних дій:

- аналіз наявних ресурсів території ПСП, як його факторів розвитку;
- вибір з них найбільш значимих для 3-х альтернативних варіантів розвитку;
- визначення місця ПСП на схемах поясного, рекреаційного зонування, та його типу - відповідно моделі функціональної спеціалізації (рис.2);
- розрахунок бальної оцінки для 3-х альтернативних варіантів розвитку;
- вибір пріоритетного варіанту за максимальною кількістю балів.

Так, доцільність рекреаційного типу поселення (ПСП_р), виробничого (ПСП_в) чи поселення-супутника (ПСП_с) визначаємо за умов відповідно:

$$\text{ПСП}_р = \sum \mathbf{бПФ}_р > (\sum \mathbf{бПФ}_в, \sum \mathbf{бПФ}_с); \quad (1)$$

$$\text{ПСП}_в = \sum \mathbf{бПФ}_в > (\sum \mathbf{бПФ}_р, \sum \mathbf{бПФ}_с); \quad (2)$$

$$\text{ПСП}_с = \sum \mathbf{бПФ}_с > (\sum \mathbf{бПФ}_р, \sum \mathbf{бПФ}_в); \quad (3)$$

де: $\mathbf{бПФ}_р$ – бали за пріоритетними факторами для рекреаційного поселення, $\mathbf{бПФ}_в$ – бали за пріоритетними факторами для виробничого поселення, $\mathbf{бПФ}_с$ – бали за пріоритетними факторами для поселення-супутника;

Висновки. Результатом даного дослідження стало проведення бальної оцінки території ПСП Полтавського району для трьох альтернативних варіантів функціональної спеціалізації, як стратегії їх розвитку. Проведено порівняльний аналіз цих варіантів і визначено найбільш пріоритетний (за максимальною сумою балів). На основі цих розрахунків розроблено схему функціональної спеціалізації приміських сільських поселень Полтавського району. Матеріали даного дослідження є цінним підґрунтям для розробки стратегічних планів перспективного розвитку приміських сільських поселень, можуть використовуватись в певній частині і міською адміністрацією м. Полтави, а також проектними організаціями при розробці відповідних проектів планування.

Література:

1. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик. – К.: Київ. УН-т, 2001. – 395 с.
2. Екологічний атлас Полтавщини / За ред. Ю. С. Голика, В. А. Барановського, О. Е. Ілляш. – Полтава: Полтавський літератор, 2007. – 128 с.
3. Лаврик Г. И. Методологические основы районной планировки. Введение в демоэкологию / Г. И. Лаврик. – Белгород: БГТУ им. В. Г. Шухова, 2006. – 116 с.
4. Русанова І. В. Територіальна організація мережі сільських поселень у приміських зонах / І. В. Русанова // Проблеми розвитку міського середовища. – 2012. - №8. – С. 234-240.
5. Соціально-економічне становище сільських населених пунктів Полтавської області: Статистичний збірник. – Полтава: Полтавське обласне управління статистики, 2006. – 146 с.

Статья отправлена 18.10.2014 р.

©Дмитренко А. Ю., Кузьменко Т. Ю.